

- Ertan Özensel, *Türkiye’de Kırsal Yapıların Dönüşümü*, Konya: Çizgi Yayıncılık, 2015, 192 s.

Değerlendiren: Döne Ayhan*

Ertan Özensel uzun süre lisans öğretiminde kır sosyolojisi dersi veren bir kişi olduğu için bu çalışma belirli bir birikimin ürünü olarak değerlendirilebilir. Yazarın çalışma alanını daha çok çokkültürlülük, kır ve değer sosyolojisi oluşturmaktadır. Sosyolojinin merkezi ilgi alanında olmayan konuların başında kır sosyolojisi gelmektedir. Sosyoloji alanında yapılan çalışmalara bakıldığında köy ya da kır sosyolojisi çalışmalarının sayısı sınırlıdır. Modern dönemin bilimi olan sosyoloji daha çok kent odaklı çalışmalarla varlık bulmuştur. Çünkü modern toplumların analizini yapmayı kendisine misyon edinen sosyoloji genelde kent çalışmaları etrafında kendisini şekillendirmiştir. Akademik alanda kır çalışmaları son dönemlere kadar ihmal edilen bir alan olsa da, sosyoloji, edebiyat, tarih, siyaset ve ekonomi bilimleri için verimli bir alanı oluşturmaktadır.

Günümüzde, kır sosyolojisi özelinde, dünya genelinde çözülen bir yapı söz konusu iken Türkiye’de bir yandan çözülen diğer yandan varlığını olanca gücüyle devam ettiren bir yapı mevcuttur. Kendi bünyesindeki dinamiklerle Türkiye dikkat çekici noktada durmaktadır. Pozitivist bakış açısıyla yapılan kır sosyolojisi çalışmaları uzun süre ülkemizde hâkimiyet kursa da son dönemde farklı disiplinlerce farklı bakış açılarıyla yeniden gündeme gelmektedir (Ecevit, Karkıner, Büke, 2009, s. 42-44). Kıra yönelik ilginin artmasında son dönem hükümet politikalarının destekleme alımı gibi uygulamaları da etkili olmaktadır (Keyder, 2013, s. 210). Kır sosyolojisi alanında farklı bakış açılarına sahip çalışmalar olmasına karşın eser bütünlüklü bir yapıyı sergilememektedir. Bu açıdan eser gerek lisans gerekse lisansüstü eğitim alan bireylerin kır sosyolojisi alanına hâkim olmalarını sağlayacak niteliktedir.

Ertan Özensel’in *Türkiye’de Kırsal Yapıların Dönüşümü* başlıklı kitabı doğrudan Türkiye’de kırsal yapıların genel görünümüne odaklanmış bir çalışmadır. Kitap kırsal yapılar konusunda genel çerçeveyi ele almakla birlikte farklı konu ve alt başlıklarla çeşitlendirilmiştir. Eser, pek çok konu üzerinden Türkiye’deki kırsal yapı meselesini ele alarak sosyal bilimlerin farklı alanlarına da kaynaklık etmektedir. Kır sosyolojisi alanında bütünsel bakış açısıyla hazırlanmış olan bu kitap hem lisans düzeyindeki öğrencilere hem de ileri düzey araştırma yapan kimselere hitap etmektedir. Kitap, konu başlıkları itibarıyla genel kırsal yapıların anlaşılması için ilgili çerçeveye dâhilinde oluşturulmuştur. Konuların tartışılmasında makro bir bakış açısı benimsenmiştir. Kitapta, Türkiye’deki kırsal yapıyı açıklamak adına eleştiri ve muhasebe yapılması yazarın üslubunun profesyonelliğini göstermektedir. Sosyoloji literatürüne doğrudan katkı yapan bu kitap, kır sosyolojisinin önemini vurgulamaktadır. Kitap alandaki büyük bir boşluğu doldurarak kırsal yapının anlaşılması noktasında ihtiyaçlara cevap vermektedir.

Kitabın ilk bölümünde köy ve köylülük başlığı altında genel bir giriş yapıldıktan sonra köy ve köylü figürü analiz edilmiştir. Köylülüğün kötü olarak algılanmasının ideolojik zemini

* Arş. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.
DOI: dx.doi.org/10.12658/human.society.6.11.D0126

olduğunu vurgulayan yazar, modernite savunucularını bu bağlamda eleştirmektedir. Köy ve köylünün sığ, basit; kentlinin ise dinamik ve canlı olduğu bir tipoloji çizilerek idealize edilen yapı gerçekçi bulunmamaktadır. Bu noktada Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazarların köylüyü modern teoriler ışığında, uzaktan bir şekilde tasvir etmeleri örnek verilir. Köye gitmeden bir köy kurgusu yapılarak olumsuz sembollerle sürüp giden bir anlayış yadigarılmıştır.

İkinci bölümde kır sosyolojisine dair tarihsel bilgiler ele alınmıştır. Kır sosyolojisinin Amerika, Avrupa ve Türkiye'de ortaya çıkışı, hangi konular üzerinde odaklandığı ve son dönemdeki halleri açıklanarak temel özelliklerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Ülkemizde kır sosyolojisi alanında benimsenen yöntemin sebebinin Avrupa'dan alınan bakış açısı olduğu savunulmuştur. Yapılan çalışmalarda pozitivist bir tavrın hâkimiyeti bu alanda kısır döngü yaratması sebebiyle yazar tarafından eleştirilmiştir.

Üçüncü bölümde kır ve kent ayrımı çeşitli bakış açılarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Yazar, kır-kent ayrımında L. Wirth ve İbn Haldun örneklerinden hareketle günümüzde de tartışmaların sürdüğünü belirtmiştir. Türkiye'deki nüfus oranı üzerinden kır ve kent nüfusunun genel karakteristiği çıkarılmaya çalışılmıştır. Ülkemizde kırsal alanda meydana gelen değişim benzerlik ve farklılıklar üzerinden tartışılmıştır. Bahsedilen değişimlere sebep olarak ulaşım imkânları, tarımsal teknoloji ve kitle iletişim araçları görülerek, nüfusun özelliklerindeki yansımaları aktarılmıştır.

Dördüncü bölümde yazar sosyal bilimlerin kent çerçevesinde sıkışıp kaldığını belirtmektedir. Modernlik, Marksizm ve gelişmeci paradigma nedeniyle kır sosyolojisi çalışmalarının ötelendiği ifade edilmektedir. Yazara göre köy kentin takipçisi konumunda olmakta, bunda da zamanın politikaları etkili olmaktadır. Türkiye'de tarımın biteceği, kırsal alanda üreticiliğin son bulacağı öngörülerinin tutmadığını belirten yazar bu noktada devreye giren değerler sistemini önemsemektedir. Yazara göre köylülükten kurtulmuş bir ülke tasavvuru gerçekleşmemiştir. 2000'li yıllardan itibaren Avrupa Birliği projeleri kapsamında kır sosyolojisi çalışmalarında artış yaşanması sevindirici bir durum olarak belirtilmiştir.

Beşinci bölümde genel olarak Osmanlı toprak sisteminin, günümüz Türkiye'sinin sosyal ve ekonomik kimliğini etkilemesi üzerinde durulmuştur. Osmanlı toprak yapısı ayrıntılı olarak ele alınmış, miri ve çift-hane toprak sistemlerinin önemi vurgulanarak değerlendirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun genel yapısının bozulmasıyla diğer alanlara yansıyan değişimler ve köylünün çözülmesi değerlendirilmiştir.

Altıncı bölümde ise Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişle birlikte tarım alanındaki dönüşümün bir fotoğrafı verilmeye çalışılmıştır. Geçimlik üretimden pazar ekonomisine geçişin ülkeyi dış pazara açık hale getirmesi yazar tarafından önemsenmektedir. Avrupa'nın ihtiyaçları ön planda tutularak tarım yapılması ve bu dönemde yapılan demiryolları dikkate değer görülmektedir. Ayrıca 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, beraberinde birçok soruna ev sahipliği yaparak tarımı derinden sarsmıştır. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki hükümetin tarım politikalarını göz ardı eden tutumunu eleştiren yazar, Osmanlı üretim sisteminin kendine özgü dinamikleriyle varlığını sürdürdüğünü belirtmektedir.

Yedinci bölümde tarımsal alanda Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki kötü gidişatın II. Dünya Savaşı'yla daha da kötüye gittiği belirtilerek genel yapı anlatılmıştır. II. Dünya Savaşı boyunca tarım politikasının Milli Koruma Kanunu ile şekillendiğini ifade eden yazar, ülke-

deki çalkantılı durumu ele almıştır. Köylü üzerindeki yüklerin artması uygulanan politikalara bağlanırken, günümüzde dahi etkilerinin sürdüğü belirtilmiştir. Ayrıca tek parti döneminde Köy Enstitüleri aracılığıyla ülke çapında eğitim projeleri uygulamaya konularak tarımsal verimlilik için üretici bilinçlendirilmiştir.

Sekizinci bölüm Türkiye’de çok partili sisteme geçişle tarıma yönelik politikadaki değişimi kapsamaktadır. Demokrat Parti aracılığıyla köy ve köylü yeniden kazanılmaya çalışılmıştır. 1950’lerde Marshall yardımı sonrası başlayan tarımda makineleşmenin göç olgusunu da beraberinde getirdiğinden bahsedilmiştir. Yazara göre bu durum ulaşım, eğitim, aile gibi farklı alanlarda kendisini göstererek tarımda şekillendirici etkiye sahip olmuştur. Ayrıca Truman Doktrini ile ABD ile ilişkiler artarak, siyasal ve ekonomik anlamda ülkede tartışmalı gelişmelerin yaşandığı ifade edilmiştir.

Dokuzuncu bölümde Türkiye’de kalkınma planları ve tarım odaklı açıklamalara gidilmiştir. Bahsedilen planlardaki düşünülen hedeflerin ne oranda gerçekleştirildiği üzerine tartışılmıştır. Kıra yönelik politikalarda kurumlar arası eşgüdümün olmayışından bahseden yazar, kalkınma planlarında belirtilen ifadelerin tekrar metinlerde geçtiğini dile getirmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu durum sebebiyle köy ve köylüye yönelik ciddi çalışmaların bulunmadığı, kurumsal düzeydeki devlet işletmeleri ile tarıma dair çalışmaların sürdürüldüğü belirtilmektedir.

Onuncu bölümde ise Avrupa Birliği’ne üyelikle başlayan süreçte tarımın gelişimi ve durumu ele alınmıştır. Yazar, uluslararası arena düşünüldüğünde ülkemizdeki tarım yapısının revize edilmesini öngörmektedir. AB uyum çerçevesi gereği birtakım düzenlemelerin hedeflendiği belirtilmekte ve bu durum, ülke tarımının gelişerek verimliliğini artırması için önemli bir adım olarak görülmektedir. Ayrıca son on beş yılda destekleme alımları ve benimsenen politikaların tarıma dair olumlu sonuçlar getirdiği söylenmektedir.

On birinci ve son bölümde küreselleşme sürecinde ortaya çıkan durumlar söz konusu edilmektedir. Günümüzde ülkelerin benzerlik oranlarının artmasını küreselleşmeye bağlayan yazar, ülkelerin birbirlerine bağımlılıklarının arttığını anlatmaktadır. Çok uluslu şirketlerin gıda güvenliği konusunda söz sahibi olması ve endüstriyel üretim modeline geçilmesi küreselleşmenin bir ürünü kabul edilmektedir. Modern tarım tipi üretimle uluslararası firmaların bakış açısı eleştirilerek küresel şirketlerin rant için güvenli tarım yapmaması etkileyiyle birlikte açıklanmıştır. Son olarak kırsal kalkınma ve kırsal yoksulluk konusu ele alınarak kitap sonlandırılmıştır. Yazara göre kırsal kalkınma kırsal alanda sosyal, ekonomik, kültürel etkinlikleri içeren bir kavramdır. Kalkınmanın neleri kapsadığı üzerinde durularak kalkınma çözüm önerilerinde ilk önce yoksulluğa atıf yapılmaktadır. Mutlak ve göreceli yoksulluk kavramları ele alınarak tarımda makineleşmenin kente yoksul nüfusun taşınmasına sebep olduğu belirtilmiştir. Ayrı bir bölüm olarak da değerlendirilebilecek olan kır sosyolojisi kavramları sözlüğü ile kitap aynı zamanda özgünlüğünü göstermiştir.

Sonuç olarak bu kitap ülkemizdeki tarımsal yapıyı anlamamız için ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ülke genelindeki sosyoloji müfredat programında kır sosyolojisi dersi bulunması içinde yaşadığımız ülkenin genel yapısını anlamak adına önem arz etmektedir. Kır sosyolojisi çerçevesine dâhil olabilecek konuları ele alarak sistematik bir çalışma olan bu kitap kırsal yapının geçmişten günümüze değişimini objektif olarak ele almıştır. Tizit bir çalışmanın

ürünü olan kitap kırım doğasını genel hatlarıyla ortaya koyarak literatüre önemli bir katkı sağlamıştır. Bu çalışma kırım varlığının daim olduğunu ön planda tutarak, kır-toplum ilişkisini mercek altına almaktadır. Kır sosyolojisi alanındaki gerekli tüm bilgileri toplu bir şekilde sunarak kıra yönelik bir ilgiyi de canlı tutmaktadır. Yazarın da bahsettiği gibi Türkiye’de kırsal yapıların genel görünümü kendine özgü dinamikleriyle var olmaktadır. Küreselleşen dünyada tarım sektörünün giderek azalmasına karşın Türkiye kırla bağıni koparmamış bir coğrafya olarak önemli bir konumda bulunmaktadır. Ülkemizde uzun yıllar ihmal edilen kır sosyolojisinin bir dönemin hâkim paradigmalarına karşıt son dönemde hak ettiği değeri bulacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Ecevit, M., Karkiner, N. ve Bûke, A. (2009). “Köy Sosyolojisinin Daraltılmış Kapsamından, Tarım Gıda Köylülük İlişkilerine Yönelik Bazı Değerlendirmeler” *Mülkiyet Dergisi* XXXIII (262) 42-44. Ankara.

Keyder, Ç. ve Yenal, Z. (2013). *Bildiğimiz Tarımın Sonu Küresel İktidar ve Köylülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.